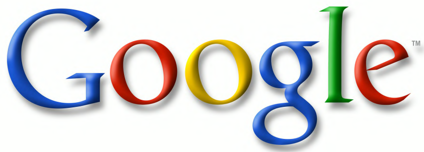
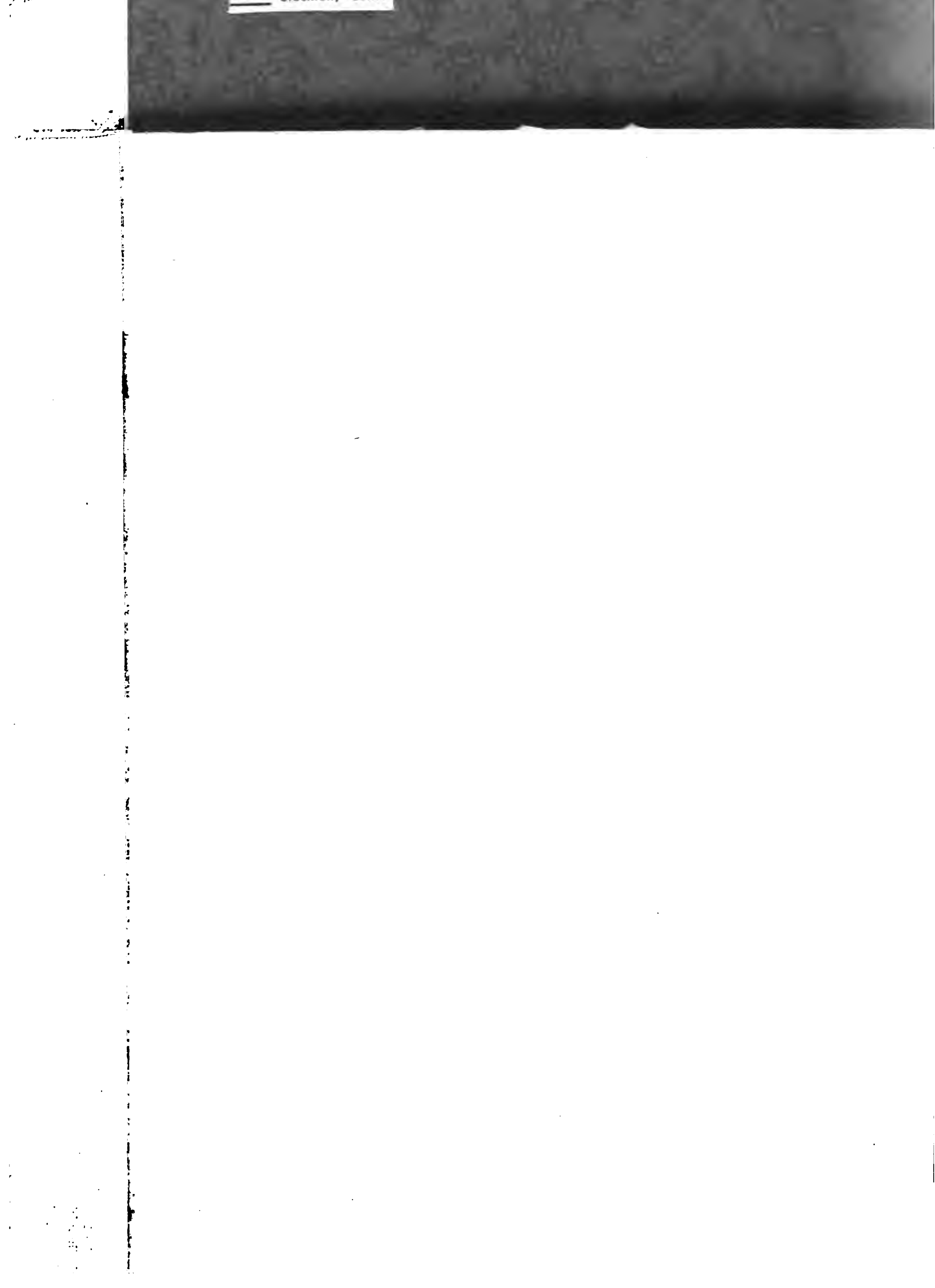

UC-NRLF
$B 153 881

JAN TOMÁŠ

PEŠINA Z ČECHORODU.

PAMÁTNÍ LÍSTEK

K SLAVNÉMU ODHALENÍ DESKY V RODIŠTI JEHO

V POČÁTKÁCH

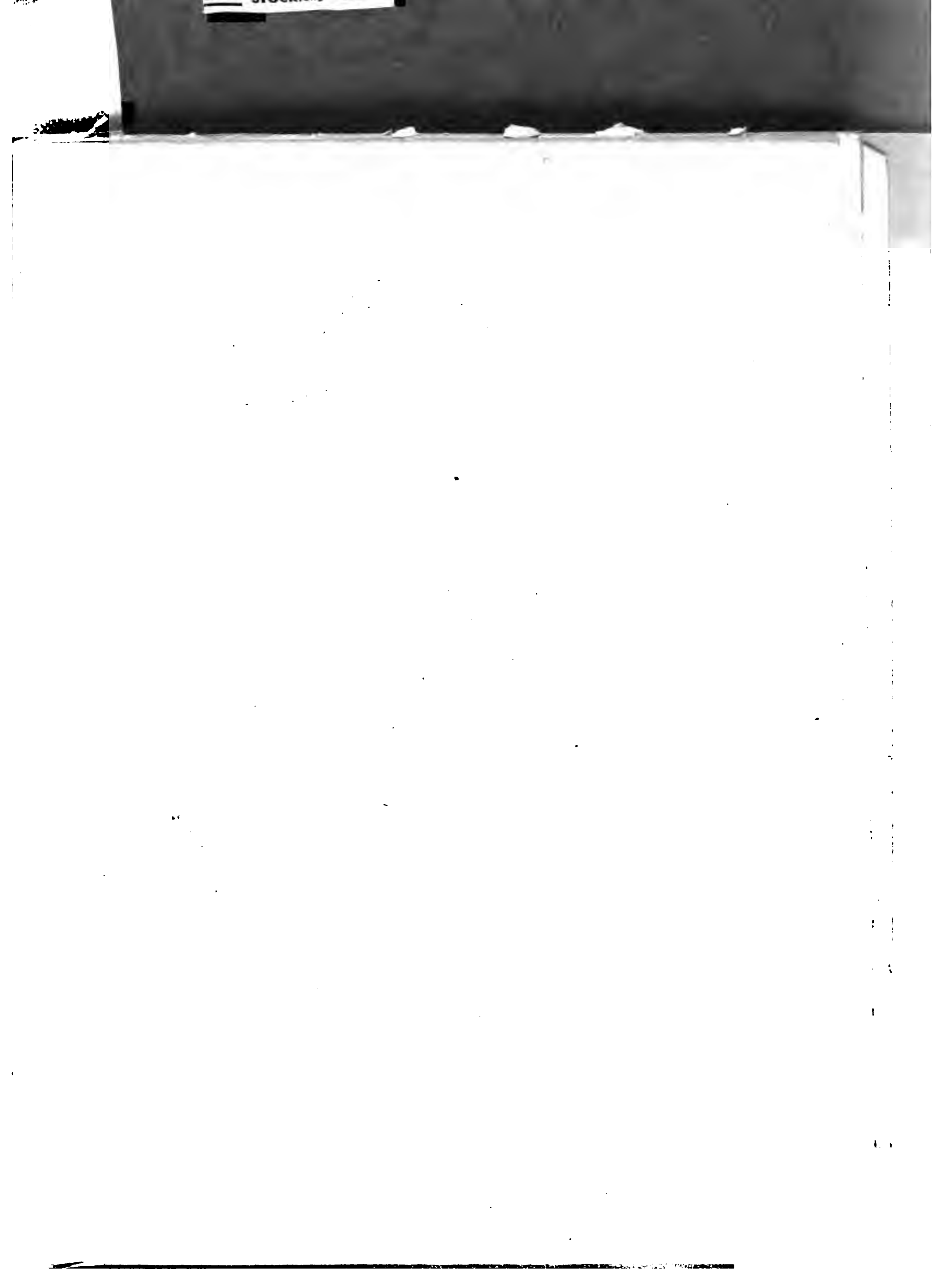
při dvěstěleté památce úmrtí jeho.

S PODOBIZNOU.

V PRAZE.

KNIHTISKÁRNA FRANTIŠKA ŠIMÁČKA V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

1880.

zachovávajíce neporušený mrav staročeský a horlivě pěstujíce nauky. Již o půl století před tím, než se jim dostalo bezpečí a volnosti, byli mezi nimi mužové výteční povahami i učeností, kteří milovali národ svůj a vzdělávali jej vzácnými spisy. Nyní, když nebylo se jim báti žalářů a vyhnanství, národ náš očekávati mohl tím hojnějšího ovoce blahodárného jejich působení.

Však také Čechové ostatních vyznání snažili se o vzdělání své; též strana katolická zvelebovala jazyk svatovácslavský v knihách podnes památných; nebyloť tomu dávno, co zemřel slavný Daniel Adam z Veleslavína. A poněvadž v Praze při dvoře císaře Rudolfa II. horlivě pěstovalo se všechno krásné umění, snadně mohl národ český postaviti se mezi nejpřednější a nejvzdělanější národy, kdyby osud byl dopřál všem synům jeho bez rozdílu náboženství déle v pokoji a míru pracovati a zvelebovati svou řeč a zemi zděděnou po otcích.

Nebylo tak souzeno. Vláda Rudolfa II. nedlouho přetrvala zmíněný majestát, a za jeho nástupce Matiáše staré bouře mezi stranami vracely se ve způsobu ještě hroznějším. Katoličtí páni nechtívali trpěti protestantských chrámů na svých statcích, spoléhajíce se na přízeň císařské vlády. Pánové protestantští hájili své víry rovněž horlivě, a tak povstaly bouře, které příliš záhy zastavily všechen duševní pokrok a zhubily hmotný blahobyt, kterým té doby oplýval v Čechách hlavně lid selský.

Hlavní příčinou bouří byla pověsť, že nástupcem Matiášovým na trůně českém býti má Ferdinand, arcikníže štyrský. Bylotě známo, že arcikníže ve věcech náboženských jest nánejvýš nesnášelivý a že mezi svými poddanými naprosto netrpí jiné víry než katolické. Kdož tedy v Čechách nebyli katolického vyznání, tušili, že by za takového pána neuhájili svého svobodného nábo-

ženství, i zvedli povstání proti císaři, které bylo počátkem války třicetileté.

Čechům v té válce brzo nastal obrat nešťastný. Vojsko Ferdinanda II., nástupce Matiášova, zvítězilo nad vojskem českým na Bílé Hoře a zmocnilo se Prahy. Ferdinand II. stal se pánem Čech.

Vítězný panovník dokázal, že jest takovým, jakého si jej s hrůzou představovali již dříve Čechové nekatoličtí. Umíniltě si, jedním rázem všechno obyvatelstvo země české obrátiti na víru katolickou. Však nemalá část národa českého hájila tehdy svého přesvědčení náboženského již po dvě stě let, od časů Mistra Jana Husi slavné paměti; nemohl tedy očekávati císař, že by nyní na pouhý rozkaz jeho proti svědomí svému přiznali se k víře katolické. Chtěje však mezi poddanými svými ihned míti samé katolíky, rozhodl se, všechna ostatní vyznání vypleniti jedním rázem, totiž násilím.

Vítězné vojsko obracelo tedy národ český na víru katolickou. Kdo nechtěl k ní se přiznati, musil nechati všeho statku svého a vyjíti ze země. Později však ani odejíti se nedopouštělo, nýbrž každý bez odporu musil přiznati se k víře katolické. Kdo nechtěl vzdáti se víry otců svých, byl šťasten, když se mu podařilo prchnouti přes hranice do Němec. Tak vyšlo ze země též nejvíce *Českých Bratří*, kteří ji před tím nejhorlivěji zvelebovali. Ztratily tedy Čechy velikou část obyvatelstva zámožného, vzdělaného a mravně spořádaného, a do uprázdněné země stěhoval se lid cizí, nejvíce německý, tak že tím způsobem úplně poněmčilo se nejedno místo, dosud ryze české. Všecka pak země zchudla a spustla. Ze tří milionů obyvatelstva nezbyl v království českém po třicetileté válce ani milion; kdo měl tedy zdělávati zpustošené role, kdo znovu stavěti spálená obydlí? *A kdo měl vychovávati mládež, ve válečných bouřích*

zanedbanou? Měltě dříve národ náš dosti učitelů výtečných; ve školách Českých Bratří horlivě pěstovány bývaly různé nauky a vysoké školy pražské za Rudolfa II. prosluly po celé Evropě: ale hned na začátku strašlivé války jednomu z nejslavnějších profesorů pražských, lékaři Jesenickému, vyřízli výmluvný jazyk na popravišti před radnicí staroměstskou, a učitelé z Českých Bratří rozehnáni jsou po celém světě. Teprvé ve vyhnanství poznal svět zářící ctnosti a vzácné umění těchto Bratří Českých; nejslavnější z nich, Jan Amos Komenský, dětem Poláků, Angličanů, Švédů a Uhrů otvíral brány k osvětě: a kdo vyučoval zatím mládež českou v Čechách?

Školy české po bitvě bělohorské ovšem staly se katolickými; ale kde mělo se jim nabrati učitelů, když i katolického kněžstva českého byl největší nedostatek? Cizí kněžstvo, do Čech se hrnoucí, musilo učiti mládež českou, třeba k ní nemělo lásky, třeba nerozumělo její mateřské řeči; mrtvá latina ovládla školami ještě více než dříve. A jakým učitelem byl kněz katolický, ať Čech či Nečech, dětem rodičů nekatolických? Nejprve učil českého synka zapříti víru otcovu, dospělého pak jinocha učil klnouti památce rodičů, že jej vychovati chtěli ve víře své, učil jej styděti se za slavné předky, kteří krví hrdinsky hájili přesvědčení svého. Čím katoličtějším mělo býti mladé pokolení, tím více zapomenouti mělo, že vyšlo z národa českého. Vždyť národ český byl národ kacířů!

Aby pak mládež česká nemohla kaziti se bludným čtením, umínili sobě jeho učitelé, odníti jí knihy nekatolické. Hledali tedy horliví kněží knih kacířských, aby je zničili. Napřed prohlíželi knihy svědomitě a vytrhávali z nich jen místa, která příčila se víře katolické. Dlouho nebylo to však možno. Knih českých bylo té doby nesmírné množství, poněvadž Bratří Čeští i prote-

stanté vždy bývali velicí milovníci nábožného čtení; pátrající kněží nestačili tedy všech knih prohlížeti, nýbrž ničili je celé, jakmile zpozorovali v nich sebe menší stopy nekatolického učení. Často však odsuzovány knihy jen z domnění, že snad obsahují něco bludného, a konečně mnohý kněz německý neb vlaský, jenž jim nerozuměl, považoval je za kacířské již proto, že byly české. Následkem toho vzalo za své jednak ohromné množství vzácných českých spisů učených, ve kterých o náboženství nebyla ani zmínka, jednak páleno na hranicích i samo písmo svaté jen proto, že bylo tištěno od kacířských Čechů.

Lid český tím způsobem připraven byl o své kroniky a historie, ve kterých čítával si o starých časech: národ český zbaven byl paměti, měl zapomenouti na minulosť.

V přítomnosti nebyl ničím: jsa chudým a nepatrným zbytkem lidu neměl již ani politické samostatnosti od té doby, co císař vydal Čechám nové zřízení zemské.

A jaká budoucnosť mohla ještě nastávati národu, od kterého všechna mládež byla odcizena?

Čili se nepodobalo, že lid český, zapomínaje na své předky, zapomene i jazyka otců svých, že národ český zcela potlačený a nejníže pokořený zaniknouti musí v jednom neb dvou pokoleních?

V skutku, konec našeho národa před dvěma sty léty zdál se již jistý a neodvratný. A přece nyní dávno již povstal ze své mdloby, povznesl se z bývalého ponížení, mohutní a zkvétá utěšeně, a opět nastanou časy, kdy sláva jeho vyrovná se slávě předkův.

Kdo způsobil tento zázrak?

Způsobili jej ti synové národu českého, kteří nestyděli se za svůj mateřský jazyk, když celý svět jím

opovrhoval, kteří milovali svou rodnou zemi, když celý svět jí nenáviděl jako pelechu kacířského, kteří národu svému žehnali, třeba klnul mu celý svět.

A chtěla tomu Prozřetelnosť, že ani za nejhorších časů národu českému nepřestávali se roditi takoví synové. Naříkajíce nad zkázou vlasti hýbali srdci českými, ukazujíce na veliké skutky předků, volali národ ke skutkům novým, až konečně podařilo se jim, vzkřísiti jej a přivesti k novému životu.

A národ český nazývá je svými spasiteli.

Z nich nejvíce pamatujeme nyní na ty, kteří zázračné ono dílo přivedli k šťastnému konci, kteří před očima našich otců a dědů jazyku českému znova zjednali platnosť v naukách a v knihách i v životě a v ouřadech. Oni však nebyli by mohli ničeho způsobiti, kdyby starší ještě vlastenci nebyli jim zachovali mateřské řeči a vlastenské historie jako nějakých posvátných ostatků.

Jako ceníme zásluhy těch, kteří před sto léty přihlásili se k zapomenutému národu svému a začali jej křísiti, tak sluší vděčnosť naše i těm, kdož před dvěma sty léty mužně a nadšeně vytrvali při svém národě, když každý jiný od něho se odvracel, a nenechali ho dobíti do smrti.

Tito byli poslední hradbou národu svého v nešťastném boji; pevně vzhůru drželi prapor jeho, samé jen mrtvoly již vůkol sebe majíce. Padli sice, ale z jejich klesající ruky jiní vzali prapor a dále vznášeli jej k nebesům, až konečně přišli za praporem tím bojovníci silní a stateční, kteří dobojovali, kteří z boje zoufalého učinili boj vítězný.

Takovým příkladem lásky k národu jest také muž, k němuž s hrdou radostí hlásí se Počátky jako k rodáku a synu svému. Byltě věrný Čech, jehož největší touhou bylo, vzdělávati svůj rodný lid, a působení jeho bylo blahodárné, třeba žil v době nešťastné. Pohledněmež

tedy s úctou na šlechetného toho muže, přemítejme vděčně o neunavném a úrodném jeho životě, a učme se od něho lásce k vlasti!

* * *

Jan Tomáš Pešina narodil se dne 19. prosince roku 1629 v Počátkách z otce Martina a matky Doroty, která zemřela za tři dni po jeho narození. Otec jeho, usedlý měšťan počátecký, měl živnosť řeznickou. Byl mužem vůbec váženým, neboť zasedal v radě městské, a poněkud aspoň zámožným, moha dáti syna na študie za časů tak těžkých, jaké byly po bitvě bělohorské. O rodině ostatní s jistotou tolik můžeme říci, že měl Martin Pešina pět synů, kromě Jana Tomáše ještě Šimona a Jakuba, kteří oba byli měšťany počáteckými a přežili slavného bratra, a Jana a Víta, kteří asi Tomáše předešli smrtí; jediná sestra jejich jmenovala se Ludmila. Kromě toho náš oslavenec ve své poslední vůli připomíná tři neteře své, Alžbětu, ženu Lukáše Pavlína, Marii, ženu Ferdinanda Rosenbergra, a Annu, ještě svobodnou. Z bližšího příbuzenstva byl též měšťan počátecký Vácslav Rosa.

Vychování malého Pešiny zajisté bylo zcela katolické. Za devět let, která uplynula od bitvy bělohorské do jeho narození, bylo již odbyto násilné obrácení českých jinověrců na víru katolickou. Není jisto, zda před bitvou bělohorskou byli v Počátkách též nekatolíci; ale obracení na víru katolickou bylo zde asi velmi rychlé. Vždyť na nedalekém Hradci Jindřichově pánem byl jeden z nejhorlivějších šlechticů katolických, Vilém Slavata, který zajisté staral se o to, aby žádné zbytky kacířstva nezůstaly v jeho sousedství.

Rodiče našeho Pešiny byli asi upřímní katolíci; poslalť syna svého, poznávajíce jeho schopnosti k učení,

na gymnasium do Jindřichova Hradce, na které Vilém Slavata hned po bitvě bělohorské opět přivedl otce řádu jesuitského. Zde pak již Pešinovi začali vštěpovati ono čistě církevní smýšlení, které mu potom zůstalo na celý život. Horliví katolíci onoho času zcela jinak dívali se na předešlé osudy národa českého, než my nyní. Jim zdálo se, že odtržení od víry katolické bylo největší neštěstí, které mohlo přijíti na náš národ; kdo tedy způsobil odtržení to a pomáhal k němu, zdál se jim největším škůdcem svého národu, ano škůdcem všeho člověčenstva. Tak učili mládež, nenáviděti Mistra Jana Husi jako zlého ducha, jenž rozsíval koukol bludů do věřících myslí českých: a předce v skutku šlechetný tento muž snažil se jen o to, aby v církvi římské přestaly některé zlořády, které ji hyzdily za jeho času, jako byla lakota a nemravnosť kněžstva a neplechy, tropené s odpustky; jako krvežíznivého lupiče líčili mládeži Jana Žižku, velikého vůdce, který naučil celý svět, míti úctu před národem českým.

Jakmile všecky školy v Čechách octly se v rukou kněžstva katolického, stalo se křivé a strannické ono mínění všeobecným, a jako všem žákům jesuitským, tak vštípeno bylo i Pešinovi. Na štěstí však nestal se proto tak zaslepeným, jako většina jeho současníků, aby pro jinověrce zatracoval a nenáviděl českého národa. Naopak, v jeho šlechetné mysli roznítila se tím větší láska k svému národu, když viděl jeho úpadek; on litoval toho, že Čechové odtrhli se od římské církve a tím na sebe uvalili dlouhé boje a těžké utrpení, ale nezapomínal proto, že před tím náleželi Čechové k největším ozdobám církve. Odvracel tvář svou s hrůzou od válek křižáckých, které celá Evropa strojila proti kališnickým Čechům, ale tím vděčněji vzpomínal sobě, že Čechové kdysi bývali neposlední oporou křižových válek, vedených na osvobození svaté země. A proto

lnul láskou k národu svému, miloval jazyk svatováclavský, jemuž jiní s posměchem přezdívali husitského, a již v mládí svém umínil si, ze svých sil přičiniti se o blaho svého rodného lidu.

Vlastenecké smýšlení Pešinovo ještě více utvrzeno bylo v Praze, kam byl poslán do jesuitského konviktu, když se naučil na školách hradeckých jazykům starým, latinskému a řeckému. V Praze okolo dvacátého roku svého seznámil se totiž s jiným šlechetným vlastencem. Byl to *Bohuslav Balbín*, Pešinovi srdcem i duchem zcela podobný, o osm let starší; ač byl členem řádu jesuitského, ani on neopovrhoval svým přirozeným jazykem a neměl záští k národu, z něhož vyšel, nýbrž měl s ním upřímnou soustrasť. Brzo šlechetní mládenci k sobě přilnuli přátelskou láskou a v častých soukromých hovorech spolu velebívali starou slávu a moc českou, naříkali nad zkázou své vlasti a úpěli k Bohu, aby rozpomenul se nad jejich národem.

Často přemítali úsilovně o tom, jakým způsobem pomoci by se mohlo lidu českému z jeho bídy. Vidouce pak, že lid ten čtení milovný oloupen byl téměř o všecky knihy své, že nemá, z čeho by učil se příběhům otců svých, poznali v tom největší potřebu, aby historie, spálené na hranicích, byly nahrazeny jinými. Vytkli si tedy oba za úkol svého života, psáti o historii české a tak slavné, starodávné příběhy své vlasti chrániti před zapomenutím. A tak již z mládí v přátelském tomto spojení Pešina nalezl cestu života svého, po které až do smrti kráčeje zjednal si nehynoucí památku vděčných Čechů.

Netěšili však se dlouho nadšení jinochové přátelskému obcování svému; neboť dokončivše študie své rozejíti se musili za svým povoláním. Pešina, odbyv filosofii a theologii, vysvěcen byl na kněze a r. 1653

poslán za kaplana do Kostelce nad Orlicí, který náležel toho času jesuitské kolleji pražské u sv. Klimenta.

Maje tedy věku svého dvacet čtyři léta, Pešina dostal se do správy duchovní, které jako člověk velmi svědomitý a ve všem počínání horlivý uchopil se s neobyčejným nadšením. Horlivosť ve službě církevní vyznačovala jej pak po celý život a byla příčinou jeho rychlého postupování v hodnostech duchovních. Nebyltě ani kaplanem déle dvou let. Když roku 1655 uprázdnilo se děkanství kostelecké, uveden jest v úřad ten Pešina ne zcela dvacetišestiletý; zajisté důkaz zvláštního uznání jeho pastýřské způsobilosti.

Tím způsobem Pešinovi dostalo se postavení, které kromě opatření náležitého přinášelo mu i dostatek prázdné chvíle, aby vedle povinností úřadu svého konati mohl i jiné práce soukromé. Neboť přes všechnu pastýřskou horlivosť nezapomínal na předsevzetí své pražské, pracovati o dějinách vlasteneckých; poněvadž však toho času přítel jeho Balbín začínal již pilně zaměstnávati se dějinami Čech, Pešina, nechtěje, aby dva pracovali totéž, umínil si, úsilí své obrátiti k příběhům moravským. Byl to úmysl tím záslužnější, že do té doby o Moravě zvláště skoro ničeho nebylo psáno. Ovšem za to práce byla tím větší a vyžadovala velikých příprav; byloť potřebí shledati listiny, o důležitých příbězích svědčící a skryté po různých klášteřích, zámcích a kancelářích. V Kostelci však Pešina takových prostředků neměl po ruce i přesvědčil se, že bez nich ve svém díle se neobejde; nezbylo mu tedy, leč odložiti ještě prací takových na dobu příhodnější.

Na štěstí doba taková nastala velmi brzo. Byltě mladý děkan sotva dvě léta ve svém úřadě v Kostelci, když ustanoven byl dne 1. srpna r. 1657 za děkana v Litomyšli. Bylo to opět vyznamenání kromobyčejné, když muž ještě ani dvacetiosmiletý dostal úřad, o který

zajisté stáli mnozí značně starší soudruzi. Kromě znamenitých příjmů totiž děkanství litomyšlské bylo také úřadem dosti vzácným, poněvadž samo město, bývalé sídlo biskupské, mělo život čilý a na onen čas i dosti pokročilý; nad to hned za rok po tom, r. 1658, Pešina jmenován jest také vikářem kraje chrudimského, a sice části východní, jemu bližší. Očekávalo jej však vyznamenání ještě mnohem skvělejší; neboť brzo potom povýšen byl do stavu šlechtického. K rodnému svému jménu Pešina vybral si titul »z Čechorodu«, a za znak dostal zlatou kotvici v poli modrém.

V Litomyšli mohl nyní Pešina splniti dávné své přání a zkoumati o dějinách moravských, jsa zde již ve společnosti učených i jiné maje výhody života městského, kdežto život v Kostelci byl po venkovsku tichý. Zde v Litomyšli Pešina nalezl učené otce řádu piaristského, kteří tu měli gymnasium, i mohl s nimi bráti radu, když mu jí bylo třeba ve věcech dějepisných. Též mohl snáze odtud konati cesty, potřebné při jeho pracích. Neboť když se dověděl, že v některém městě a klášteře neb na některém hradě chovají se listiny, ze kterých poučiti by se mohl o důležitých příbězích starodávných, musil tam zajeti a památky takové si prohlednouti. Poněvadž pak zkoumati chtěl starožitnosti moravské, bylo mu velmi vhod, že v Litomyšli byl v samém sousedství moravském. Konal také v skutku z Litomyšli mnohé cesty, a sice zajisté nejvíce na Moravu. Kromě toho r. 1658 pobyl ve Varech Karlových, kam snad přivedl jej již tenkráte neduh nohou, kterým Pešina trpěl ještě v létech pozdějších. Na těchto cestách seznámil se s mnohými vznešenými pány a preláty moravskými, kterým láska jeho k starobylosti moravské zalíbila se tak, že začali horlivě podporovati snahy jeho. Dovolili mu, aby na jejich zámcích volně prohlížeti směl knihovny a shledávati si v nich, čeho po-

třeboval, i odporučovali jej ostatnímu panstvu a městům, aby mu to též dovolili. Následkem toho mohl mnohem snáze nabývati vzácných vědomostí, zvláště když potom města moravská sama začala mu posílati pamětí svých bedlivě sepsaných.

Horlivá práce Pešinova brzo měla utěšené ovoce. Zamýšlel sice vydati rozsáhlý český spis o Moravě, z něhož by možno bylo poučiti se o zeměpise i dějepise moravském. Dílo to mělo jmenovati se »Moravopis.« Brzo však seznal, že ani v Litomyšli ještě nemůže dokonati práce tak obrovské. Byloť k tomu potřebí ještě mnohem více příprav, než tam mohl učiniti, také pohodlný sice úřad děkanský přece asi nenechával mu dosti času, aby zcela oddati se mohl nepřetržité práci učené. Jiná také nesnáz byla, že vydání knihy tak rozsáhlé vyžadovalo nemalého nákladu. Odložil tedy Pešina tento hlavní úmysl svůj a umínil si, sepsati a vydati napřed knížku malou, která by stručně vypravovala o příbězích moravských a vůbec obsahovala vše to zkrácené, co potom ve hlavním spise vypsáno mělo býti obšírně. Tak povstalo první historické dílo Pešinovo, které vyšlo tiskem r. 1663 v Litomyšli a jmenovalo se: »*Předchůdce Moravopisu.*«

Byla to po dlouhé době první kniha, která vypravovala národu českému o jeho minulých příbězích jazykem jemu srozumitelným, první náhrada, kterou katolická církev rukama ušlechtilého rodáka počáteckého podala lidu českému za množství spálených knih a zvláště historií. V knize té konečně opět mohli čísti Čechové, že předkové jejich bývali slavní a mocní, že vynikali také zbožností a ctností, a cizímu světu hlásala nevelká knížka ta, co tenkráte již dávno pokládalo se za nemožné: že sebe upřímnější katolík může býti také pravým Čechem!

Vydati knihu českou bylo tenkráte něco tak divného, že Pešina v předmluvě zvláště o tom mluví. A právě tento výklad, proč píše jazykem od čtyřiceti let již opovrženým a mezi učenými lidmi zapomenutým, tento výklad jest nejlepším důkazem jeho horoucího vlastenectví. I stůjtež zde tedy slova, hodná aby zlatým písmem zářila ve smutných dějinách českých věku sedmnáctého:

»*Že pak v jazyku českém tuto mou práci na světlo vydávám i potom vydati oumyslu jsem, to činím ku poctivosti národu a jazyka svého českého, abych ukázal, že jsem upřímný ctitel své vlasti a pravý Čech a za svou vlastenskou řeč že se nestydím. Pohnulo mne k tomu ještě, že od dávních let nevyšla žádná věc historická v našem jazyku; v čemž mnozí z krajanův, nejsouce jiných řeči povědomi, nedostatek snášeti musejí.*«

Čechové v městech i na vesnici povždy historické čtení milovali nemálo; však víme, jak oblíbena bývala po zemích našich stará kronika Hájkova. Proto také knížka Pešinova, třeba malá, zajisté přijata byla s vděčností od všech, jimž dostala se do rukou. Ale spisovatel, tehdy třicetičtyřletý, chystaje se na veliké další práce učené, netušil, že hlavní spis sám nespatří světla! Byloť mu pohříchu na krátce života souzeno, tak že tento »Předchůdce« zůstal jedinou knihou tištěnou, kterou Pešina zanechal lidu svému v jazyce českém.

Tímto »Předchůdcem Moravopisu« Pešina dobyl si první velké zásluhy o národ svůj; téhož času vydal však jinou knížku, která první zjednala mu ve světě čestnou pověsť, ano slavné jméno. Byl to spisek nevelký, ale ovšem důležitý obsahem. Turci a Tataři totiž té doby vpadali do Uher a odtud do Moravy a do Rakous a činili veliké škody, pustošíce krajiny a olupujíce obyvatelstvo. Když takové jejich vpády se časem zmáhaly, Pešina bystrým zrakem poznával ne-

bezpečí, které z toho plyne sousedním státům. Sepsal tedy nadšené provolání k národům evropským, aby spojili se proti společnému nepříteli a jedním mocným rázem na vždy odrazili jeho útoky. Aby hlasu jeho rozumělo se po všech národech, napsal tento svůj spisek latinsky (jest znám jménem »Ucalegon«); a v skutku i daleko za hranicemi způsobil ním nemalé pohnutí myslí, tak že se všech stran zrakové obraceli se k děkanu litomyšlskému. Jak dychtivě tento »Ucalegon« byl čten, poznáváme z toho, že byl třikráte tištěn a přeložen také do češtiny.

Tím způsobem šířila se znamenitě vážnosť jména Pešinova a zjednala mu nové pocty, s nimiž dostalo se mu znamenitých výhod. Dne 15. prosince r. 1664 oznámeno mu, že zvolen byl čestným kanovníkem kapituly litoměřické při kostele sv. Štěpána a skoro téhož času poctěn byl čestným kanovnictvím od kapituly vyšehradské u sv. Petra a Pavla. To arci byl vlastně pouhý titul, zároveň však počátek Pešinova postupování ve vyšších hodnostech církevních. Jakožto učenec Pešina více si vážil jiného vyznamenání, kterého dostalo se mu stejnou dobou z Moravy; byltě od moravských stavů na sněmě brněnském jmenován historiografem moravským. Tím uznána byla veřejně horlivosť, s kterou Pešina zkoumal věci moravské a spisování moravských dějin učiněno jest jeho čestným úřadem. Badání Pešinovo z veřejné této důvěry mělo tu nemalou výhodu, že napotom dostávalo se mu odevšad hojných pomůcek. Moravská města i státní úřady, jakož i kláštery a panské statky posílaly mu důkladné zprávy o tom, kdy byly založeny, co památného dálo se v nich a co znamenitého chovají v sobě. Práce jeho byla tedy nyní mnohem snadnější.

Však ani tehdy, když práce čistě učené množily slávu jeho, Pešina nezapomínal vlastního svého úřadu,

jejž měl ve správě duchovní. Důkazem toho jest spis r. 1665 vydaný zcela jen k církevní potřebě a proto též latinsky, jménem: »Poslušný farář« (Parochus obediens). Jeho vlastní kněžské působení toho času bylo v skutku vzorné. Jsa horlivým sluhou církve katolické ovšem nejprve dbal o to, aby v osadě jemu svěřené víra katolická upevňovala se co nejvíce. Litomyšl kdysi za pánů Kostků byla středištěm Českých Bratří, když sám slavný biskup bratrský Jan Augusta měl tam sídlo, však Pešinovi obracení k víře katolické mohlo snáze dařiti se než jiným kněžím: hovoře s lidem mateřskou jeho řečí, vyhledávaje potřeb jeho a maje k němu upřímnou, ano vroucí lásku, zajisté byl též od něho milován, a pastýř milovaný mohl mírným slovem snáze po své vůli hýbati srdcem stáda svého, než nenávidění kněží a mniši cizí s pomocí surového vojska. Proto bylo působení jeho k vymýtění nekatolických vyznání velmi vydatné a musíme za to býti vděčni. Vždyť těm, které on obrátil, zůstalo zajisté vědomí, že jsou Čechové, ano vědomí to snad ještě v nich bylo posilněno památkou českého knížete sv. Vácslava, k němuž modlívali se kazatelé Pešinovi podobní; kdežto kdyby byli obraceni bývali od kazatelů jiného rázu, zvláště od cizích, jichž byla hojnosť, jméno české bylo by u nich potupeno bývalo a čím upřímněji byli by se pokatoličili, tím více byli by zapomněli na národ, jehož jsou syny.

A Pešina věru dovedl získati si lásku lidu svého. Již to, že v samé Litomyšli tištěna byla od něho kniha česká, zajisté musilo vzbuzovati k němu příchylnosť u sousedů čtení milovných. Kromě toho však celá krajina musila mu býti povděčna za mnohé dobrodiní. Pečovaltě neunavně o zvelebení škol litomyšlských a snažil se ze všech sil o duševní i hmotný blahobyt ve svém okolí. Znamenitým příkladem této jeho péče jest

list, který již r. 1662 zaslal konsistoři pražské. Viděl totiž Pešina, že lid velice utlačován jest daněmi a proto důrazně ozval se na obranu jeho, žádaje za ulevení.

Ale také o blaho rodiště svého staral se Pešina již jako děkan litomyšlský. Živ jsa naskrze střídmě, již dosti záhy měl jakési peníze ušetřené a šlechetná mysl jeho nejprve za tím obracela se, jak by mohl zavděčiti se rodnému místu svému. I umínil si, založiti nadání, ze kterého by vždy jeden študent z Počátek rodilý mohl chován býti při gymnasium jindřichohradeckém. Věděltě dobře, že celému národu právě té chvíle potřebí jest co nejvíce lidí vzdělaných, nemá-li brzo zahynouti, a dovedl oceniti též výhody, jaké plynouti budou z toho Počátkám, když co nejvíce jejich rodáků dostane se na študie. Již r. 1660 jednal o tom s hrabětem Slavatou jakožto s pánem hradeckým a vymohl si, že město Stráž přijalo od něho ještě téhož roku 500 zlatých na úrok šesti ze sta, jejž mělo odváděti správě semináře sv. vítského v Jindřichově Hradci na chování onoho študenta počáteckého. Jednání o fundaci tuto táhlo se poněkud, ale přece fundace hned za života Pešinova působila vydatně. Víme totiž, že na ni ještě před smrtí Pešinovou vyštudovali čtyři mladíci počátečtí. Jeden z nich byl syn bratra děkanova, Šimona, Kašpar Vojtěch Pešina, jenž potom byl farářem želenským a zemřel r. 1710, ostatní byli dva bratří Koukalové, starší Matěj, jenž po študiích vstoupil do řádu jesuitského, a mladší Tomáš, a Mik. Vácsl. Frant. Petrmon, jenž pak, vstoupiv do řádu křižovnického, byl farářem v Dobřichovicích. Po smrti Pešinově bohužel o nadání to nastaly nesnáze nemalé, ale tím šlechetné jeho velikomyslnosti neubývá ceny.

Zatím však očekávalo již horlivého kněze povýšení, které mu poskytlo příležitosť, aby činným duchem svým působiti mohl ještě vydatněji. Příznivci jeho při nejvyšších

úřadech církevních v Čechách způsobili, že jmenován jest skutečným kanovníkem a českým kazatelem při metropolitním chrámě sv. Víta v Praze. Na sv. Vojtěcha dne 23. dubna r. 1666 slavně uveden jest v nový úřad.

Tak dostal se Pešina do Prahy. Tehdy Praha ovšem nebyla „zlatou matičkou," kterou před tím bývala a nyní jest opět; byla tehdy městem zchudlým i značně spustošeným, které ztratilo starou slávu a důležitosti nové však nenabylo, ba sotva k novému životu počínalo křísiti se. Pešina však teprvé v Praze byl s to, aby úplně dokončil badání svá historická. Zde měl společnost mnohých učených přátel, s nimiž mohl raditi se; zde byly knihovny s důležitými pomůckami, zde při úřadech zemských i městských, při kapitulách, klášteřích i v domech panských nalézal celé poklady listin, z nichž mohl poučiti se o minulosti. Ovšem odchod do Prahy vzdálil jej od Moravy; odtamtud však většinou již před tím sebral si, čeho nejvíce potřeboval a i potom dopisoval si hojně s moravskými přátely svými, kteří mu často podávali žádaných zpráv. Také ovšem pohodlný a výnosný úřad kanovnický nechával mu více času, ano téměř ani ho nevytrhoval ze zaměstnání učeného kromě cest visitačních, na kterých někdy strávil i celé léto.

Z příhodných okolností těchto Pešina těžil plnou měrou. V památky, které staly se mu nyní přístupnými, brzo pohřížil se docela a opravoval i doplňoval jimi dílo své již dříve hotové. Měltě první tři díly „Moravopisu" dokončeny již tehdy, když r. 1663 vydával „Předchůdce"; nyní pak dílo to pracně přiváděl ke konci, staraje se o vydání jeho. Při tom však nastaly mu také různé práce vedlejší.

Poznali jsme již, že byl Pešina v každém úřadě velmi horlivý; a příchylnost svou k tomu, co poskytovalo mu d:stojenství a výživy, v Praze opět projevil také učenou prací. Vydaltě obšírnou a důkladnou historii

2*

pražské kapituly sv. vítské, ovšem zvláště pro kněžstvo a tedy latinsky, s jménem „Phosphorus septicornis," r. 1673. Láska a věrnosť k této kapitule vyznačovala jej pak vůbec po celý život a přivedla jej i do nemilých sporů, jak vyložíme níže.

Jako kanovník pražský Pešina mohl snáze domáhati se pomoci na vydání svého velkého díla dějepisného, kterému dal jméno „Mars" po římském bohu války, poněvadž jednalo se v něm nejvíce o válkách. Jednání, hlavně se stavy moravskými, od nichž Pešina žádal si podpory na tisk, bylo mu nyní mnohem snažší, když jméno jeho nabývalo stále větší vážnosti. Hned totiž za dvě léta po příchodu do Prahy jmenován jest od císaře Leopolda I. falckrabětem („hrabětem palácovým") r. 1668, z kteréhožto titulu Pešinovi plynulo právo, povyšovati na šlechtictví. Po tom zase za dvě léta, r. 1670, dostal titul císařského rady a téhož roku přijat jest mezi stavy zemské, tak že měl právo, zasedati na sněmu zemském. Ještě i v církevní hodnosti dostalo se mu znamenitého povýšení toho roku, an byl zvolen děkanem kapituly.

Z toho všeho pocházelo mu arci rozmanité zaměstnání, které jej zdržovalo od vlastní práce historické; zvláště na sněmě míval mnoho činiti, bývaje volen do různých komisí, hlavně při opravování katastru, totiž zřízení berního. Ale přes to vše pracoval tak pilně, že s pomocí moravských stavů r. 1676 vydal první díl svého „Marsa Moravského", a sice bez pochyby na jejich žádosť latinsky. Byla ovšem kniha veliká i nákladná, jakých nekupuje lid neučený; ti pak, kteří mohli si ji koupiti, vesměs asi rozuměli latině.

Tím časem Pešina přibližoval se na vrchol své slávy. Učenosť spisy osvědčená i postavení veřejné zjednávaly mu všeobecnou úctu, a mezi přátely, s nimiž si dopisoval, měl vedle předních učenců českých toho času

pány z nejvyšší šlechty a vzácné preláty, zvláště biskupy hradeckého a litoměřického. Výhod takových užívati uměl i toho času ve prospěch práva a spravedlnosti.

Nejjasněji osvědčila se rázná mysl jeho, když kapitula svatovítská dostala se ve spor se stolicí arcibiskupskou. Pešina býval sice v dobrém přátelství k arcibiskupovi Bilenberkovi, netrpěl však od něho zkracování práv, náležitých kapitule, a zvedl proti němu odpor tak tuhý, že konečně šťastně odrazil útoky neústupného arcibiskupa. Stihla jej ovšem pomsta za rozhodné toto počínání: když potom při kapitule uprázdnilo se proboštství, nebyl na ně zvolen Pešina, který měl jinak nejvíce naděje, nýbrž kanovník mladší, kterého vybrali si přátelé arcibiskupovi. Však pravý muž nečeká odměny, hájí-li práva po svém svědomí.

Náhradou za tuto křivdu jmenován byl r. 1675 biskupem v Smederevu.

Čestného jména strannická mstivosť Pešinovi nemohla ubrati. Naopak, čím dále, tím větší pocty docházel. Když r. 1673 císař Leopold I. ubíral se z Vídně do Chebu, Pešina představil se mu a podal mu výtisk spisu svého „Phosphorus septicornis.“ Císaře památnosti chrámu svatovítského, vypsané v díle tom, zanímaly tou měrou, že na zpáteční cestě zastavil se v Praze a vše sám si prohlédl. Potom r. 1679 přijel do Prahy na delší dobu, a obcuje službám božím na hradě pražském často vídal Pešinu, i v takové vážnosti jej měl, že při návratu jeho do Vídně Pešinovi dostalo se povolení, aby císaři dopisoval, kdy mu bude libo.

Bohužel vyznamenání tato souvisela s událostmi, které ukrátiti měly života našeho výtečníka. Císař totiž proto pobyl v Praze, že ve Vídni téměř po celý rok 1679 zuřil strašlivý mor. Objevil se nejprvé ve Francouzích a v Italii, odtud pak pronikl do Rakous a do Štýrska. Roku 1680 dostal se i do Čech a vypukl v Praze, nej-

dříve v židovském městě a na Františku. Již v květnu toho roku zavřely se v Praze školy a vojsko přeloženo bylo na ostrov Velké Benátky; a jaký byl stav měst pražských později v létě, o tom poučuje nás poslední známý nám list Pešinův, psaný v Praze dne 20. července 1680 do Počátek Tomáši Koukalovi, již jmenovanému:

„Z milosti boží jsem živ a zdráv i s domem svým. Po Praze zuří mor, uchvacující muže výtečné. Mnohé domy jsou neobydleny a ulice brzo se vyprázdní. Chráníme se na hradě, jak možno opatrností lidské: bůh milostivý sám ať nás chrání, abychom neupadli v osidla smrti tak ohavné. Na hradě, v němž posud zůstává přes pět set lidí, jen čtyři osoby zemřely a z nich jeden na jisto morem; ostatní tři zimnicemi, také však nakažlivými.“

Zimnice tato učinila konec i Pešinovu životu. Poslední jeho památný skutek, nám povědomý, svědčí o tom, jakým způsobem vzácného postavení svého s duchem vlasteneckým a politickým důmyslem užívati uměl ku blahu své vlasti. Odvolávaje se k výslovnému povolení psal totiž císaři 5. června a žádal ho, aby potvrdil práv a výsad království českého, aby se na ně časem nezapomnělo. Nalezl se tedy přece Čech, jenž i v době nejhoršího ponížení pamatoval na historická práva království českého a připomínal jich samému císaři!

Z těchto listů víme, že Pešina přes všechny hrůzy morové statečně a věrně vytrval při kapitulním chrámě sv. Víta, kdežto ostatní kanovníci ujeli a probošt první. Tak silná byla jeho láska k posvátnému úřadu a oddanosť k vůli boží! Konečně stal se však obětí hrdinství svého a rozstonav se úplavicí, po nemoci zajisté krátké zemřel dne 3. srpna r. 1680, nenaplniv ani padesátého prvního roku svého.

Ze závěti jeho, učiněné na den sv. Maurice, 22. září r. 1678 a doplněné o sv. Trojici r. 1680, jest nejdůleži-

tější, že Pešina statek svůj Obořiště, ležící u Dobříše, odkázal řádu pavlánskému, jemuž zde vystavěl klášter. Měl patrně zvláštní úctu k řádu tomu a staral se tímto způsobem o jeho uvedení do Čech; řád jmenoval jej za to již 8. října r. 1677 svým členem. Dle pověsti původně, prý, chtěl klášter tento stavěti při kostele svatokateřinském u Počátek, s čehož však sešlo. Dostavění kláštera nedočkal se a jakoby to byl tušil, odporučoval řád přízni císařově ve druhém listě svém. Řád potom skutečně do kláštera jest uveden a byl tam po celých sto let. R. 1786 zrušen jest řád, a klášter, prodán byv vrchnosti dobříšské, stal se dílnou. Pešina patrně z celé duše přál českému lidu především dobrého kněžstva; proto také založil při kostele sv. vítském fundaci pro dva kněze, aby rozmnožilo se duchovenstvo při chrámu, a odkázal kapitule vinici svou u Prahy ležící. Kromě toho pamatoval ve své poslední vůli na příbuzné své v Počátkách a na tamní kostely, jak farní, tak u Božího Těla i Kateřinský. Mezi příbuznými činí též odkaz Zachariáši Klecarovi, jenž toho času jsa sakristiánem u sv. Víta byl svědkem závěti a r. 1682 hodnosti řečené se vzdal, stav se děkanem na Horách Kutných.

Časné úmrtí jeho jak kapitule a celé církvi české, tak zemi a českému národu bylo ztrátou nenahraditelnou. Za působení, které začínal míti u domu císařského, a při jeho politickém důmyslu láska k rodné zemi a řeči, která hýbala srdcem jeho do posledního okamžiku, mohla míti výsledky nad pomyšlení blahodárné. Zemřel však dříve, než mohl lidu svému v rodné jeho řeči podati všeho ovoce svých dlouholetých prací než mohly přímluvy jeho pomoci k tomu, aby národu českému vrácen byl aspoň kus bývalé cti a váhy; i zbývá nám pouze upomínka na jeho ctnosti občanské, křesťanské a vlastenecké.

O ctnostech, jimiž vynikal jako kněz, několikráte

již jsme se zmínili. Připojujeme k tomu ještě, jak Pešina smýšlel o kněžských důchodech. Zvláště šlechetné smýšlení toto jeví se v listině, kterou zakládal študentské nadání v Hradci Jindřichově: »*Uvažuji a přemítám opravdově, s jakou skromností a neporušeností užívati máme důchodův církevních my, těžící z úřadů duchovních. Jsoutě důchody ty věc boží, dědictví Kristovo a oběti věřících i nemají obraceti se k věcem světským a znesvěcovati, nýbrž, zbude-li co vedle slušné a potřebné výživy, má se rozdati k účelům nábožným a tak ukládati na časy nepomíjející.*« Tohoto zlatého slova, které by všemu kněžstvu mělo býti vzorem, Pešina vskutku šetřil co nejpřísněji, a jen tím dá se vysvětliti, že mohl klášteru svému odkázati znamenité jmění.

Památkou lidumilnosti Pešinovy jest zmíněný již list, zaslaný konsistoři pražské o utiskování lidu daněmi. Z něho zároveň vysvítá, kterak Pešina dobře poznával, že bývalý blahobyt země české válkou třicetiletou byl zničen. Naříkáť v tomto listě: »*Kde v celém království najde se jeden kraj, jedno město, jedna obec, kde by těšili se blahobytu, jenž tam květl asi před čtyřiceti léty?*« Staraje pak se o dobré opatření lidu, zvláště toho dbal, aby jeho jazyku nikde neděla se křivda, přede vším pak, aby služby boží Čechové všude slyšeti mohli po česku. Příležitosť k tomu měl zvláště na cestách visitačních, když často v místech ryze českých nalézal faráře pouhé Němce. V takových případech působil vždy k tomu, aby osadníci nebyli bez českých služeb božích, a farářům, češtiny poněkud znalým, pod ztrátou far nařizoval, aby naučili se tolik česky, by mohli kázati lidu řečí jemu srozumitelnou. Při tom arci u některých vášnivých Němců potkal se s odporem. Jednomu takovému, a sice opatu chotěšovskému, Pešina psal o tom list věru památný, v němž

pravil: »*Poznal jsem sám vlastníma očima, že v některých krajích českých není náležitě postaráno o správu duchovní, nejvíce proto, že tam nerozumějí řeči svých farářů. Jakýž jest pastýř, jehož hlasu ovce neslyší? Jinde pak, kde jest větší část Němců, české služby boží hned docela se zanedbávají. Jakž tedy nemám ošklivíti si těchto pokusů, kterými mateřská řeč na statcích chotěšovských se vyhlazuje, když povinnosť úřadu káže mi, přemítati o pomoci, poněvadž tak v nebezpečí upadá spása duší, nemajících potravy duševní. Pokládám za čin nelidský a nevděčný, nenáviděti jazyka, jenž po tolik časů zazníval po vlasti a v ústech nejzbožnějších dobrodinců církve, a chtíti jej vyhladiti, jímž chválili kdysi boha na zemi, kteří nyní s ním vládnou a radují se v nebi.*«

Byl pak Pešina jedním z těch vzácných Čechů, kteří již za starší doby hlásili se k celému Slovanstvu jako k rodině příbuzné národu českému. Začínáť svého „Předchůdce“ těmito znamenitými slovy: »*My Čechové, Moravané, Poláci, Charvati, Rusové, Vendové a jiní téhož jazyka příbuzní jednomyslně všichni k tomu se známe, že od slavného národa slovanského jestiť počátek náš.*«

Výborně též Pešina oceňoval úzké spojení obou zemí koruny české, Čech a Moravy, i své postavení k nim. Mluvíť v předmluvě ku svému „Předchůdci“ o tom, že, z Čech jsa rodem, vzdělávati chce dějiny moravské tímto způsobem: „Tak zajisté vlasť má, Počátky, Moravy se týká, že i jednoho předměstí díl Morava za díl svůj jmenuje a nazývá. Přistupuje k tomu že, jakož jsem zrozen blízko Moravy, tak i posavad zůstávám v povinnosti mé duchovní nedaleko jí, jakoby mi hned sami osudové z jistého nařízení Páně tak schválně vyměřili, abych od Moravy více vzdálen nebyl, než jak jsem se zrodil.“

Na konec nelze pominouti ani toho, že Pešina také již jakýmsi věštím duchem poznával úkol, jejž nyní, dvě stě let po jeho smrti, vykonává spojené Slovanstvo: přemýšlel totiž velmi opravdově o tom, jakým způsobem bylo by možno, nebezpečný tehdy a ovšem surový pronárod turecký vypuditi z Evropy.

Pešina žil i zemřel za doby tak smutné, že všechny krásné a horlivé snahy jeho zůstaly téměř bez účinku. Vždyť přítel jeho Balbín sám k vlastenecké práci vyzýval jej tímto žalostným nářkem: „Prospívejte dále vlasti zcela změněné; kolikráte o tom rozjímám, zdá se mi, že my, hrstka zbylých, ano bývalých Čechů, svými pamětmi hrobní nápis píšeme starým Čechám! Běda, tam-li jsme dospěli, a to vlastní vinou svou?"

A se srdcem krvácejícím Pešina psal ve svém „Předchůdci": „Řeč po Moravě panuje na díle domácí, na díle německá. Německá však již těchto let v přednějších městech, jako i v krajích Slezska a Rakous se týkajících hrubě moravskou přemáhá."

Smutné obrazy jevily se oku jeho, když zavíralo se na věky, ale sémě, které zasíval, padlo přece na dobrou půdu, ve které klíčiti začalo, a za sto let po smrti Pešinově vzcházelo již na denní světlo.

Nyní když druhé sto let uplynulo, spatřoval by obraz zcela jiný. Národ český znova naučil se, vážiti si své slavné minulosti, každý vzdělaný Čech s hrdostí hlásí se k své rodné řeči a celá země zmáhá se k novému květu. Mezi těmi pak, kdož o to nesmrtelnou mají zásluhu, po všechny časy jmenován bude vděčně Jan Tomáš Pešina.

